

brani svoje pozicije i tu državu. Međutim, kad on postaje vlastiti gospodar onda treba i preuzeti osnovnu ulogu u obrani svojih socijalističkih tekovina.

Zato mislim da koncepcija samoupravljanja, kao bitni koncept socijalizma, nužno dovodi i do reperkusija u konceptu i položaju same armije, položaja oružanih snaga i smisla i karaktera obrane zemlje. Preko općenarodne obrane se tako, po mom mišljenju, i sama armija, koja je u prvom redu bila armija socijalističke države, povezuje direktnije i sa samim narodom. Za mene postaje sada u prvom redu teorijsko pitanje: kakve će daljnje reperkusije nastati u vezi s razvojem i jačanjem samoupravnih društvenih odnosa na strukturu i funkcioniranje armije? Nisam o tome posebno razmišljao i nemam neki odgovor, ali mislim da problem postoji, pri čemu se ne postavlja pitanje subordinacije ni drugih procesa koji karakteriziraju unutrašnju organizaciju oružanih snaga. Veza i odnosi armije, oružanih snaga, oružanog naroda i samoupravnih organizacija sigurno će doživljavati daljnje promjene.

MILAN ŠAHOVIĆ

Vojnostrategijska misao i međunarodno pravo

S obzirom na sveobuhvatno dejstvo vojnog faktora i zajedno sa njim vojnostrategijske misli, pitanje okvira njihovog delovanja tiče se najvećeg broja naučnih disciplina. Bez obzira da li je reč o društvenim naukama u užem smislu, odnosno prirodnim, tehničkim, medicinskim i drugima, danas je više nego očigledno da se samo putem osvetljavanja njihovih međusobnih veza sa vojnim faktorom i vojnostrategijskim koncepcijama može doprineti osvetljavanju prirode ovih poslednjih. U debati koju vodimo povodom tridesetogodišnjice izlaženja opštevojnog časopisa »Vojno delo«, potrebno je skrenuti pažnju i na ovu činjenicu, jer nam izgleda neosporno da se jedan od njegovih zadataka vezuje za osvetljavanje svih aspekata od važnosti za razumevanje tendencija razvoja aspekata od važnosti za razumevanje tendencija razvoja vojnostrategijskih koncepcija, odnosno vojne sile.

Jedan od njih je nesumnjivo međunarodno pravo, čija je društvena funkcija dobro poznata. Ona se svodi na regulisanje, posredstvom preuzimanja obaveza od strane država, njihovih prava i dužnosti, ukratko, načina ponašanja, pored ostalog i u vezi sa upotrebom vojne sile. I to je dovoljno podvući da se pokaže kako svako šire razmatranje vojnostrategijskih koncepcija treba da vodi računa i o ulozi međunarodnog prava. Međutim, globalno govoreći, sa stanovišta istorijskog razvoja pa i današnjeg stanja stvari, može se smatrati da je vojnostrategijska misao više zastupljena u međunarodnom pravu nego međunarodno pravo u njoj. Ono se doduše ne zanemaruje u politici država. Nema države koja se deklarira u prilog poštovanja i doslednog sprovođenja preuzetih međunarodnopravnih obaveza. No, nezavisno od toga, ako se posmatra konkretan razvoj vojnostrategijske misli i delovanje država u praksi, videće se da se *de facto* međunarodno pravo zanemaruje i krši. Pitanje dileme između poštovanja međunarodnopravnih obaveza i njihove povrede kao da se i ne postavlja kada je u pitanju državni interes i vojna potreba. Evolucija i osnovna pravila i načela tradicionalnog ratnog prava su najbolji primer u ovom pogledu. Vojna potreba je uvek, i pored određenih humanitarnih preokupacija, bila preovlađujuć moment u procesu njihovog formulisanja. Nažalost, ne može se smatrati da se današnja praksa primene međunarodnog prava od strane država brzo menja, s tim što se mora odmah primetiti da se ovo pitanje postavlja u uslovima koji su se iskristalisali u drugoj polovini dvadesetog stoleća u drastičnijem i ozbiljnijem vidu. I to zbog izvanredno velikih promena do kojih je došlo u oblasti međunarodnog prava ali i u odnosu na razvoj vojne sile (razornih mogućnosti njenog delovanja) i jačanje humanitarnih tendencija u današnjem svetu.

Uslovi pod kojima može da dođe i dolazi do primene vojne sile, ili u okviru kojih treba da se kristališu vojnostrategijske koncepcije, bitno su se izmenili u odnosu na prošlost. Bez pretenzije na potpunost, to je danas lako pokazati. Tako je, prvo, prihvaćeno kao osnovno pravilo života savremene svetske zajednice odricanje od upotrebe sile ili pretnje silom (osim u slučaju samoodbrane i borbe za oslobođenje od kolonijalne zavisnosti). Posle pobede nad nacizmom i fašizmom, saveznici iz drugog svetskog rata su u okviru Povelje Ujedinjenih nacija definitivno sankcionisali ovo pravilo kao opšteobavezno za sve države i narode. Posledica toga je bilo određeno, pomalo euforično raspoloženje, koje se odrazilo na oblast međunarodnog prava u tome smislu da se počela negirati potreba postojanja ratnog prava pa je i osporena potreba njegove kodifikacije. Jedino

je prihvaćen predlog o reviziji Haških konvencija o vođenju ratova koji je doveo do usvajanja Ženevskih konvencija od 1948. godine, o zaštiti žrtava oružanih sukoba, koje ne govore više o ratu kao takvom, pošto je Poveljom stavljen van zakona. Preovlađuje humanitarni moment u samom pristupu, mada vojna potreba i dalje ima preovlađujući uticaj prilikom utvrđivanja konkretnih pravila. Ipak, stvarnost je veoma brzo počela da deluje u drugom pravcu. Sa hladnim ratom i trkom u naoružanju između blokova, stvaranjem nuklearnog oružja i borbom za dekolonizaciju, situacija se brzo promenila. Mada je opšti pravni okvir isti — upotreba oružane sile ostaje zabranjena — dolazi do potrebe preispitivanja celokupne tradicionalne zgrade ratnog prava, odnosno novog međunarodnog prava oružanih sukoba. Vojna potreba, na novom savremenom nivou, suprotstavlja se humanitarnim težnjama, ali su ove mnogo jače u odnosu na stanje u prošlosti zahvaljujući izmeni političkog odnosa snaga (stvaranjem grupa nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju), uticaju antikolonijalne borbe i strahu od razaranja kao posledici postojanja nuklearnog i drugih oružja za masovno uništavanje, ali i novim vrstama konvencionalnog oružja koje nastaje u okviru postojeće naučne i tehničke revolucije. Otuda je i bilo moguće da se posle dugih pregovora i debata prihvate novi Ženevski protokoli od 1977, u kojima je, polazeći od iskustva sakupljenog posle drugog svetskog rata, izvršena revizija Ženevskih konvencija o zaštiti žrtava rata od 1948. godine.

Mora se, isto tako, odmah priznati da sve što je rađeno u oblasti međunarodnog prava nije vršilo neki bitniji uticaj na razvoj vojnostrategijskih koncepcija i razvoj vojne sile, sa gledišta njene razorne moći i metoda korišćenja. Razume se, bilo bi više nego idealizam smatrati da je moguće ostvariti preovlađujući uticaj humanitarnih odnosno opštih pravnih pravila o zabrani upotrebe oružane sile u radu na razvijanju savremene vojnostrategijske misli. Suština i cilj vojnostrategijskih koncepcija sastoje se u ulaganju napora za obezbeđenje najoptimalnijeg korišćenja vojne sile radi očuvanja državnih interesa, ostvarenja politike nezavisnosti i ravnopravnosti svih država i naroda, a u tome sklopu vojna sila i oblici njene potrebe moraju da imaju centralno mesto. Problem se, u odnosu na uticaj koji međunarodno pravo treba i može da vrši na vladajuće vojnostrategijske koncepcije, sastoji u tome da se onemogućiti ničim nekontrolisano delovanje vojnog faktora, kome se ne može dozvoliti samostalno delovanje ni u odnosu na unutrašnji ni međunarodni razvoj. Drugim rečima, reč je o nužnoj sprezi koja treba da postoji između spoljne politike država i prirode preuzetih međunarodnih oba-

veza, iz koje bi trebalo da proizade i jačanje uticaja međunarodnog prava kao posebnog faktora pri konstituisanju vojnostrategijskih koncepcija. To je pozitivan pristup koji odgovara pre svega interesima miroljubivih snaga. Kao takav on mora da bude u osnovi delovanja u međunarodnim odnosima, a samim tim i u vojnostrategijskim koncepcijama nesvrstanih zemalja i drugih koje se orijentišu na konstruktivno uspostavljanje saradnje sa drugima, u skladu sa principima i ciljevima Ujedinjenih nacija. Sve ovo, u stvari, vodi suprotstavljanju politici sile i uopšte dejstvu agresivnih i militarističkih snaga čiji rezultat može samo da bude trajna težnja za umanjnjenjem uloge međunarodnog prava i traženjem mogućnosti sprečavanja njegovog uticaja, pored ostalog i u okviru vojnostrategijske misli.

Sve je ovo izraz stvarnosti koja dozvoljava postavljanje pitanja o vrednosti dosada usvojenih rešenja u vezi sa upotrebom sile u okviru međunarodnog prava. Naime, svakodnevni život stalno pokazuje da međunarodnopravne zabrane i ograničenja u pogledu korišćenja oružane sile nisu efikasni. Sve se odigrava pod pritiskom trke u naoružanju koja se nastavlja na sve višem stupnju razorne moći novih vrsta oružja nuklearnog i konvencionalnog karaktera, ali i političkih postupaka koji zahtevaju trajnu budnost i pripremu za odbranu. I mada možda nekima može da izgleda da bi trebalo postaviti granicu insistiranju na jačanju ograničenja posredstvom usavršavanja međunarodnog prava, očividno je da se put daljeg razvoja može videti isključivo u tome pravcu. S jedne strane, savremeni stupanj razvoja društveno-političkih i ekonomskih odnosa, i potrebe borbe za progres i socijalizam, nameću kao imperativ jačanje postojećih zabrana upotrebe sile i pritiska. S druge strane, razorna snaga novih vrsta oružja zahteva naglašavanje humanitarnog elementa u meri koja će onemogućiti slepo pokoravanje vojnoj potrebi kao takvoj. U realizaciji ove opcije na međunarodnom planu, ali i u procesu formulisanja današnjih vojnostrategijskih koncepcija, rešenja će biti zavisna od stanja odnosa snaga i njihove političke opredeljenosti. Izlaz se mora tražiti u uspostavljanju određene ravnoteže koja bi onemogućila pretežni uticaj faktora vojne potrebe i učvrstila mogućnosti delovanja miroljubive politike i humanitarnih obzira. Zajedno sa uspehom takve politike moralo bi da jača i mesto međunarodnog prava u stvaranju vojnostrategijskih koncepcija.

Neophodno je, u želji da dođe do jačanja mesta međunarodnog prava u današnjim prilikama, stalno biti u toku razvoja ovih koncepcija. Ono što se nameće u tome sklopu, jeste nužnost da se iden-

tifikuje pravac razvoja vojnostrategijske misli, radi što ispravnijeg prihvatanja pravca u kome treba da ide usavršavanje postojećih međunarodnih pravila. Odmah posle drugog svetskog rata, pošlo se putem osude nuklearnog oružja i njegovoj oštroj diferencijaciji u odnosu na upotrebu konvencionalnog oružja. Danas se može smatrati da je sa gledišta vojnostrateških koncepcija ova podela prevaziđena, tako da se polazi od potrebe i mogućnosti korišćenja nuklearnog oružja ne samo u taktičke nego i u strateške svrhe (s obzirom na nove vrste kao što je neutronska bomba) kao i svih novih vrsta tzv. konvencionalnog oružja — čija uništavajuća i nehumana snaga ne moraju više da budu ništa manji. Sve ovo doprinosi da se nastoji na nužnosti globalnog preispitivanja ranije utvrđenih pravila o metodama ratovanja i dozvoljenosti pojedinih vrsta oružja, i to u sklopu novostvorenih pretpostavki. Na ovome insistiram jer se dosad, kada je reč o međunarodnom pravu, radilo u najvećoj mogućoj meri i najviše o zaštiti žrtava oružanih sukoba a oružja i metodi njihove upotrebe su bili više ili manje tretirani na isti način kao u prošlosti. U odnosu na njih samo je postavljano pitanje vrednosti postojećih pravnih pravila i načela, pa je morala čak da se vodi borba za legitimitet pokretanja akcije radi razmatranja mogućnosti njihove izmene. U tome pogledu određeni doprinos su dala dosadašnja dostignuća u oblasti razoružanja koja zaslužuju da budu podvučena mada ne zadovoljavaju. Tempo stvaranja novih oružja i usavršavanja starih u uslovima trke u naoružanju i međublokovskog sukoba bio je i ostao brži od prihvatanja međunarodnopravnih rešenja i jačanja zabrana. Dokle će to biti slučaj pokazaće skora budućnost. Sigurno je, naime, da rezultati X specijalnog zasedanja Generalne skupštine UN posvećenog pitanjima razoružanja otvaraju izvesne perspektive u ovom smislu. Kako će ova mogućnost biti iskorišćena zavisi, razume se, od spremnosti svih država, posebno super sila, da polazeći od interesa celokupne svetske zajednice pristupe rešavanju pitanja zabrane nuklearnog i drugih vrsta oružja i metoda njihove upotrebe. Tome treba da posluži i predstojeća konferencija o konvencionalnim oružjima koji organizuju Ujedinjene nacije u 1979. godini. Suština pravnih načela i pravila koja bi trebalo da proizađu iz ove aktivnosti morala bi da doprinese popuni danas postojećih praznina u međunarodnopravnim zabranama i ograničenjima koje olakšavaju da se prihvatanjem prividnih mera stvara iluzija o napretku na polju razoružanja, mada se faktički njima olakšava nastavak trke u naoružanju na višem nivou i sprečava konačni obračun. Sa šireg stanovišta i to se može smatrati napretkom, jer se vojna konfrontacija može tim putem odlagati u nedogled i time jednog dana učiniti nemogućim.

No, rizik koji se prihvata ovakvom politikom isuviše je veliki u uslovima kada je monopol vojne sile koncentrisan u rukama malog broja politički i ekonomski najjačih zemalja. Zar nije simptomatično to što neki smatraju pregovore oko SALT-a zamenom za vođenje rata, te su kontrolu koju ovi sporazumi predviđaju spremni da tumače citiranjem Klauzevicevih formula o ratu kao nastavku političke borbe drugim, vojnim sredstvima. (Richard Perle, *Superpower Postures in SALT: the Language of Arms Control*, An Occasional Paper of the Center for Policy Study, The University of Chicago, 1971). Zaključak koji se može izvući jeste da se ozbiljno transformišu pretpostavke od kojih treba polaziti u traženju novih rešenja u oblasti međunarodnog prava, i da je to pojava o kojoj se mora voditi računa. Praćenje evolucije vojnostrategijskih koncepcija predstavlja usled ovoga imperativ. Naročito zbog izuzetno brzog tempa njihovih promena koji je uslovljen stalnom trkom u naoružanju i izvanredno izraženom dinamikom političkih kretanja u svetu.

Ovo je i razlog zbog koga bi i časopis »Vojno delo« kao i naša vojnostrategijska misao ali i teorija međunarodnog prava morali mnogo više da budu prisutni u debatama koje se vode na međunarodnom planu. Ne samo radi reagiranja na ocene o položaju socijalističke, samoupravne i nesvrstane Jugoslavije nego i radi jačanja našeg doprinosa konstituisanju vojnostrategijskih i međunarodnopravnih shvatanja širom sveta. Ne vidimo zašto naša teorija i nauka, — koje treba da reflektuju shvatanja naše zemlje koja spada među manji broj onih koje su uspele da izrade celovite i sveobuhvatne koncepte opštenarodne odbrane i da rade na njihovom oživotvorenju u praksi, — ne bi bile aktivnije u konfrontaciji sa sistemima koji se zasnivaju na drugim osnovama, posebno na pozicijama sile. To je još potrebnije u ovome trenutku kada dolazi do novih momenata i u politici mnogih nesvrstanih zemalja i njihovim procenama metoda borbe za očuvanje nezavisnosti, odnosno do zaoštrevanja sukoba koji postoje između nekih od njih. Otuda svaka naša akcija u pravcu razjašnjavanja suprotnih pitanja, vezanih za vojnostrategijske koncepcije i međunarodno pravo kao i realizaciju politike mira i saradnje, može da bude od višestruke koristi.